

УДК 316.277:165.62

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОЕКЦІЇ КВАЗІКУЛЬТУРНИХ СВІТІВ

Садоха О.В., доктор філос.наук, професор кафедри філософії ХНПУ
імені Г.С.Сковороди

Стаття присвячена дослідженню перспективних розвідок щодо розв'язання проблеми закладання соціальних взаємин через актуалізацію та вивчення концептуалізації життєвосвітowej прагматики.

Ключові слова: соціальне середовище, життєвий світ, повсякденність, методологія, автопоезис .

Позаяк сучасний розвиток соціальних наук в умовах нинішнього “поліфонічного” часу щонайперше характеризується потребою запровадження нового смислоадекватного типу соціальної теорії і закономірно позначений транспонуванням феноменологічних розробок (передовсім як рефлексуючої теорії конституювання) у площину власних досліджень через сполучення різноманітних традицій (хоча б і за принципом компліментарності) у межах спільної роботи дослідника з різними теоретичними пропозиціями, постає необхідність зважати на означені розробки як провідні, засадничі для обґрунтування нового типу теорії, теорії конституювання соціальної реальності, яка тематизує основоположні механізми автопоезису цієї реальності. Спровокована феноменологічними дослідженнями проблематика самореферентності, котрою захоплюється сучасний соціально-філософський дискурс із часів відкритої конфронтації двох позицій щодо цього Н. Лумана і Ю. Габермаса, вже неодноразово розглядалася і в річищі соціально-філософських досліджень автора цієї статті, у висвітленні ним методологічних перспектив соціальних наук [2-4]. Проте відповідно до викликів сьогодення видається за необхідне окремо зупинитися на означеній проблематиці для одержання певних вагомих спостережень щодо первісних інтенцій позначеного напряму розміркувань, висвітливши цінність феноменологічних експлорацій як засадничих моментів для новітніх соціально-філософських досліджень, що й становить мету статті. Цій меті підпорядковані основні завдання: встановити автопоезисні мотиви

через дослідження феноменологічної перспективи щодо цього; виявити підстави «прагматичної життєво-світової теорії», переважно спираючись на дослідження І. Срубара.

Хоч би якою складною не виявлялася названа робота, як бачиться, є сенс звернутися до експліцитного sukcesивного вивчення такої теорії, реконструкція певних моментів котрої сприятиме подальшому осягненню досвіду соціальної транспарентності крізь переосмислення “автопоесисних” перспектив. Відтак суттєвим моментом стає також бачення саморозуміння феноменології як дослідження поза системообґрунтуванням, котре відкриває можливість описувати феномени в їхній самоданості та відкривати відповідні до цього процедури [5, s.170]; ці позитивні наслідки рекогніційовані шюцівською “mundan феноменологічною настановою”. Показовою є необхідність “систематичних зусиль, щоб зайняти відповідну позицію, виходячи з якої можна було б спостерігати, аналізувати та описувати” [1, с.34], необхідність “думати і завжди зіставляти власні роздуми з іншими, щоб завдяки цьому дійти положень ґрунтовних та точних” [6, s.113]. Автогенезис соціального світу подається і в межах системно-структурних побудов, і в “інтерпретативній традиції”, зокрема через упровадження в соціальну теорію гусерлівських процедур аналізу конституції з висвітленням основних механізмів самогенезису, схопленого як осмислення зв’язків соціальної реальності. Дослідницька перспектива, запропонована Р. Гратгофом у межах “соціальної феноменології”, експлікує “розрізнення феноменологічної реальності та соціальної дійсності”, що впливає з розрізнення переживань та діянь, життєвого світу й системи з її однобічним фіксуванням смислу, що узагальнює “протистояння” інтерсуб’єктивності та безпосередніх віч-на-віч стосунків і набуває, на думку Гратгофа, генераційного образу (зіставного з інтерпретацією Л. Ландґребе “життєвого світу” і “генеральної тези”). Прикметними для нашого дослідження є також міркування Х.-Г. Зьофнера про розрізнення наукової та повсякденної герменевтики задля обґрунтування “нової” альтернативи дослідження соціального світу (як соціального

конструкту), викликані значною мірою поглядами А. Шюца на конструювання та природну настанову щодо життєвого світу, розвинуті в подальшому П. Л. Бергером та Т. Лукманом), про зростання саморефлексивності самої герменевтики, що добре подано вже у творчості таких видатних мислителів, до котрих апелює і сам Зьофнер, як В. Дільтей, М. Вебер, Г.-Г. Гадамер.

При цьому додатково наголосимо на евристичній значущості феноменологічних розробок, відзначаючи суттєві кроки феноменології в напрямку до первісної сфери людського досвіду і буття, вказуючи тільки шлях, який у подальшому сприйметься неоднозначно. Тут зауважуємо наявні у феноменології постійні вказівки на “свідомість” або “інтенціональність” – мовиться про досвід свідомості (зіставний з подальшим структуруванням інтенціональності у Е. Гусерля, з реінтерпретуванням Шюца інтенціональних структур діянь), у котрому його дескрипція і принцип будь-якої дескрипції збігаються, досвід, у якому відкривається фігура самоопису та роздиференціювання (за термінологією Срубара). Звернення до феноменології надає можливість розглянути смисл через призму соціальної емерджентності (уживаючи морганівський термін, який на сьогодні міцно увійшов у науковий обіг), а також звернутися до смислорозуміння процедур соціальних наук, відтак актуалізується потреба реконструювати ресигніфікативні моменти щодо шюцівської теорії життєвого світу або теорії дії в прагматичній теорії життєвого світу І. Срубара, чия копітка і послідовна праця мало відома сучасному вітчизняному дослідникові.

Як показує досліджуваний матеріал, головна думка, виокремлена з аналізу феноменологічного внеску в соціальні науки, за Срубаром, така: самою феноменологічною фігурою мислення є автопоезис [5, s.175]. Зорієнтованість соціальних наук на питання генезису смислозавданих цінностей та смислової конституції актуалізує для соціального дослідження феноменологічні напрацювання, зокрема у коло соціального аналізу

транспонується гусерлівська смислова конституції як конституювання світової значущості, котра ґрунтується на самоданості. Унаслідок цього конституція соціальної дійсності постає як осмислена взаємодія. Смеслоданий акт як суттєвий відбиток зрештою пізнається в інтеракції, взаємодії, взаємовпливі. У взаємовпливах через зчеплення виникають типізації та самотипізації, які функціонують як інтерсуб'єктивні схеми смислу, завдяки котрим, у свою чергу, здійснюються взаєморозуміння та розуміння довкілля. Тобто ці схеми уможливають орієнтації дій. Таким чином конституція постає процесом автогенезису соціального світу, де смислові орієнтації життєвого світу створюють “квазікультурний світ” (Срубар).

Урахування (в Шюцевих студіях) моменту наявності безпосереднього зв'язку між теорією соціального діяння та теорією життєвого світу, а також попередніх зауважень щодо феноменології, зокрема прийнятних для Срубара, дозволяє зрозуміти основну методологічну вимогу для процедур соціальних наук (у визнанні Срубара) – смислоадекватність предметів. У свою чергу, з цього випливає висновок про те, що теорією життєвого світу тематизована проблема саме прагматичного генезису типіки, її прагматично зумовлений розподіл у часовому, просторовому та соціальному вимірах, виникнення та взаємовплив релевантних і мотиваційних структур в основі цієї типіки. Відповідно можна у подальшому теорію життєвого світу та її структури вивчати щодо основоположних теоретичних догматів, а можна через її застосування здійснювати аналіз конкретних фрагментів соціальної дійсності – культурних світів.

Певна річ, звідси випливає, що обґрунтована як автопоєсисна з проєкціями структур життєвого світу прагматична теорія життєвого світу має у подальшому розглядатися (як її власне й обстоєє Срубар) як описана за своїми передумовами “матриця”, котра може застосовуватися як спільна *межа* для дослідження універсальних фрагментів культурних світів, а також

для їхнього порівняння [5, s.173]. Автопоесисні моменти якраз підкреслюють динаміку конституювання соціальної дійсності. У зв'язку з цим можна говорити про те, що Срубарові через таким чином схоплений та поданий саме динамічний характер життєвосвітового процесу конституювання вдається експлікувати смислоадекватні моменти розвитку соціальної теорії і як теорії, і водночас як дослідження.

Зіставивши основні положення доробку дослідника, можемо визнати: Срубар прагне уникнути гіпостазування “матричної функції” життєвосвітової структури, притаманного лукманівським і гратгофівським міркуванням. Звичайно, цьому сприяє первісно обраний ним орієнтир щодо особливого та особистісного тлумачення інкорпорованості феноменологічного підходу у коло соціального дослідження. Йдеться про ресигніфікування вже згаданої раніше автопоесисної фігури мислення, запровадженої гусерлівською феноменологією. У зв'язку із зазначеним здається необхідним виявити такі конструктивні міркування, котрі складають підстави для подібного шляху розвитку срубарівських теоретизувань. По-перше, мається на увазі переосмислення відомого (важливого для подальшого розвитку соціальної теорії й історії) діалогу між Шюцем і Парсонсом, до котрого звертається і Гратгоф, також для експлікування того самого моменту угледіння “зв'язку” через призму аналізу опозиції або пропозиції життєвого світу і системи. Проте Срубар робить свою інреплікаційну щодо Гратгофа рекогнацію зазначеного “зв'язку”, наполягаючи на його динамізмі. Він наголошує на слушному наслідку з Шюцевої концепції життєвого світу. Когнітивні та прагматичні моменти продукування і репродукування соціальної реальності виявляють в ній конститутивні для цієї дійсності зв'язки. По-друге, Срубар не випадково звертається до добре відомого діалогу між Луманом та Габермасом, де заторкується подібне питання щодо системи і життєвого світу та відкривається фігура автопоесису. У зв'язку з цим слід наголосити на тому, що Габермас уживає концепт життєвого світу з метою досягнути автогенезис соціальної дійсності. За Срубаром, Габермас виходить з

прагматичного зв'язку конституції життєвого світу, позначеного Шюцем як “дієвовпливання”. Основні положення поданої ним теорії дії, яка обстоюється як теорія конституції, водночас успадковуючи головний шлях шюцівських студій, є теорією життєвого світу. Проте Габермасові бракує достеменного визнання значущості інструментального підходу до речей світу. Тілесність діючого залишається затьмареною, тому його внесок виявляється не тематизованим щодо смислової конституції. У зв'язку з цим стає частково зрозуміло, чому Срубар звертається до габермасівського опонента, до “інноваційних можливостей” теорії самореферентних систем Лумана.

Окрім того, Срубар помічає надто важливий спільний для них з Луманом момент транспонування феноменологічної фігури мислення – автопоезису – в соціальне дослідження, але з однією відмінністю – теоретико-методологічною преференцією – структурно-функціональною (щодо луманівських міркувань). Тому парсонівське поняття системи як категоріальної схеми опису соціальних дій для Лумана перетворюється на систему, яка продукує та репродукує смисл; систему, котра самоконститується і самовідноситься (або, уживаючи термінологію Лумана, самореферентна). Як наслідок цього – запровадження та обґрунтування системококонституювання, котре описує автогенезис системної дійсності. Завдяки застосуванню автопоезисного принципу щодо соціальних систем Луману вдається розрізнити соціальні системи і соціальне діяння як досягнення актора, окремого суб'єкта, – що й становить вагоме зацікавлення для Срубара. Попри зазначене, в нагоді стає досвід впливу феноменологічної тематики на нефеноменологічне теореутворення (тут ми лише заторкуємо цей аспект, який розгортається і в інших наслідках вивчення Срубаром теоретичного набутку Лумана, та залишаємо поза увагою сутнісні розбіжності в поглядах цих дослідників на означену проблему, що потребують окремого висвітлення).

З огляду на сказане вище доходимо висновку про значущість феноменологічних положень для наук (зокрема для соціальної філософії), що пов'язана з традуванням автопоесисної феноменологічної фігури мислення. Визнання такої значущості, як і вплив відкритих Гусерлем механізмів свідомості, котрі конструюють смисл та дійсність, вирішальні для життєвосвітової структури; опертя на щюцівські розробки (передовсім про специфіку *mundan* життєвого світу), пильна увага до автопоесисних моделювань та суміжних сутнісних міркувань дозволили Срубарові розробити прагматичну життєвосвітову теорію (відповідні їй механізми описані автором статті в [4]).

Література

1. Эмбри Л. Рефлексивный анализ. Первоначальное введение в феноменологию / Эмбри Л.; [пер. с нем. В.И. Молчанов]. - М.: «Три квадрата», 2005. - 224с.
2. Садоха О.В. Прозорими світами // Наука ХХІ століття: відповіді на виклики сучасності : Збірник статей І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Бухарест, 17 травня 2013 р. – в III ч. – Ч. I. – Бухарест, 2013. –С.277-280.
3. Садоха О.В. Феноменологічні імплікації в сучасному соціально-філософському дискурсі: досвід транспарентності. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня д. філос. н.: 09.00.03/ Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України. – Київ, 2008. – 30с.
4. Садоха О.В. Життєвосвітова проекція культури // Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип.15. Універсальні виміри культури. – Одеса: ОНУ імені Мечнікова, 2010. – С. 104-113.
5. Srubar I. "Phänomenologische Soziologie" als Theorie und Forschung// Sinn und Erfahrung Phänomenologische Methoden in den Humanwissenschaften. /Hrsg. von C.F. Graumann/M. Herzog. - Heidelberg: Assanger, 1991. - S.169-183.
6. Philosophie heute Gespräche mit Ulrich Beck, H.-G.Gadamer, J.Habermas, H.Jonas, Odo Marquard. - Frankfurt/New York,1997. - 223s.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЕКЦИИ КВАЗИКУЛЬТУРНЫХ МИРОВ

Садоха Е.В.

Статья посвящена исследованию перспективных исследований по решению проблемы закладки социальных отношений через актуализацию и изучения концептуализаций життєвосвітової прагматики.

Ключевые слова: социальная среда, жизненный мир, повседневность, методология, автопоезис.

Methodological projection KVAZI-cultural worlds.

Sadokha E.

The article is devoted to research perspective explorations decisions of a problem of formation of social relations by means of studying a theme of the conceptualization vital world pragmatics .

Key words: mundane, the vital world, everyday, methodology, authopoesis.